

CONTRIBUȚII PRIVIND TOPOGRAFIA DUROSTORULUI

de CRIȘAN MUȘETEANU

Unul din cele mai importante centre romane din Moesia Inferioară, Durostorum, nu a fost pînă de curind obiectul unor cercetări sistematice. Știrile pe care le avem se datoresc unor informații epigrafice, precum și unor descoperiri arheologice fortuite.

Numele așezării, de rezonanță celtică, însemnînd probabil fortăreață sau fortăreață de pe colină, este o reminiscență a existenței unor grupe ale acestei populații asimilate în masa autohtonilor geți într-un moment cronologic neprecizabil ¹.

La începutul veacului al II-lea, cu ocazia războaielor dacice a fost adusă din Pannonia legiunea a XI-a Claudia, care va staționa aici pînă la sfîrșitul antichității ².

Din vremea lui Hadrian sau cel mai tîrziu a urmașului său *canabae*-le dezvoltate în jurul castrului primese titlul neobișnuit de *canabae Aeliae*, gentilic imperial marcînd o dezvoltare deosebită a lor ³.

Dintr-o inscripție pusă în cîntea împăratului M. Aurelius Antoninus aflăm că așezarea devenise *municipium Aurelium Durostorum*. V. Pârvan considera inscripția din vremea lui Marcus Aurelius, în perioada cînd a domnit singur, adică din februarie 169 și pînă în noiembrie 176, părere la care s-au raliat toți cei care s-au ocupat în continuare de această problemă ⁴.

Nu de mult au fost descoperite la periferia sudică a Silistrei, refolosite în structura unui pod, două blocuri cu inscripții latine dintre care una vorbește de existența unui *vicus* datat în anul 209 ⁵. Descoperirea a stîrnit o controversă în legătura cu *vicus*-ul amintit. B. Gerov consideră că avem de-a face cu așezarea civilă dezvoltată din vechiul sit autohton, care, după municipalizarea *canabae*-lor în vremea lui Marcus Aurelius, continuă să ducă o existență separată și să aibă o dezvoltare mult mai modestă ⁶.

Emilia Doruțiu Boilă este de acord că *vicus*-ul ar reprezenta așezarea civilă dezvoltată distinct de *canabae*, dar crede că existența unui *vicus* în vremea domniei lui *Septimius Severus* ar ridica ipoteza ca nu Marcus Aurelius să-i fi acordat titlul de municipiu, ci Caraccala, care oficial purta un nume identic ⁷.

Investigațiile arheologilor bulgari întreprinse în ultimii ani în perimetrul Silistrei au dus la descoperirea în partea estică a orașului a zidurilor

¹ Christian I Guyonwarch'h, *Apulum*, 7, 1968, p. 208.

² V. Parvan, *Riv. di Filole di Istruz. Class.*, N.S., 2, 1924, 3, p. 307—340; E. Ritterling, *RE*, XII, 1925, col. 1698; R. Syme, *Danubian Papers*, București, 1971, p. 90—91; ; A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, București, 1977, p. 37—38.

³ G. Tocilescu, *AEM.*, 6, 1882, 1, p. 3, nr. 1; *CIL*, III, 7474.

⁴ V. Parvan, *op. cit.*, p. 314; E. Bujor, *SCIV*, 11, 1960, 1, p. 141—146; R. Vulpe, în *Studia Thracologica*, București, 1976, p. 290.

⁵ P. Georgiev, *Izvestija Varna*, 10, 1974, p. 96—97.

⁶ B. Gerov, *Klio*, 59, 1977, 2, p. 299.

⁷ Emilia Doruțiu Boilă, *Dacia*, N.S., 22, 1978, p. 246—247.

unui castru de mari proporții, precum și a unor terme ⁸. Descoperirile amintite par să clarifice atît locul în care s-a așezat legiunea a XI-a Claudia, cît și *canabae*-le aferente. Acestea nu se pot întinde spre est prea departe, deoarece în imediata vecinătate a debarcaderului, de o parte și de alta a graniței, se află o necropolă de înhumatie, care în partea românească a malului se întinde în aval circa 300 m. Necropolă se datează în veacul al II-lea ⁹.

Bazindu-se pe studiul lui O. Bohn, E. Gren postula existența la Durostorum a două așezări deosebite, *canabae*-le castrului și așezarea civilă ¹⁰.

R. Vulpe amintește de existența la circa 1—1,5 km est de Silistra a unor urme arheologice ce par să indice o a doua așezare dezvoltată din vechiul *oppidum* preroman ¹¹.

Pornind de la vechile informații privind prezența unor ruine în zonă, precum și de la apariția unor cărămizi cu ștampila *Leg(ionis)XI Cl(audiae)/[Fig(lina) Kas(trorum)]*, V. Culică emitea ipoteza localizării în acest loc a castrului și a *canabae*-lor ¹².

Existența acestui tip de materiale tegulare, recoltat într-o zonă unde au fost sesizate o serie de cuptoare, ar părea să indice mai curînd ființarea unor ateliere ceramice, părere împărtășită și de B. Gerov ¹³.

Mențiuni despre ruinele în discuție au fost făcute pentru prima dată de G. Tocilescu cu ocazia publicării inscripției amintind de *canabae Aeliae*, descoperită la 4 km est de Silistra, ajunsă acolo probabil într-o epocă ulterioară. Despre perimetrul din aval de Silistra unde au fost recoltate o serie întreagă de piese arheologice se fac dese mențiuni în tot cursul primei jumătăți a veacului nostru ¹⁴.

Vestigiile arheologice sînt azi greu de observat în teren datorită nivelărilor de pămînt făcute acum treizeci de ani, mai precis în 1959, cînd a fost plantată via I.A.S. Ostrov. Totuși din cînd în cînd mai apar la suprafața solului, în urma arăturilor mai adînci, baze de coloane, urme de zidărie, statui, cărămizi și țigle, toate marcînd existența unei așezări în spațiul ocupat acum de plantația de vie ¹⁵. Zona începe în dreptul km 131, 400 de pe șoseaua națională nr. 3 București—Constanța și se întinde pînă în dreptul km 132, 100. Lățimea ei este de circa 400 m la nord de șosea pînă în malul Dunării. În mare ea însumează o suprafață de peste 24 hectare. Cele mai multe urme arheologice sînt surprinse cum era și firese în malul înalt al

⁸ Stefana Angelova, *Arheologija*, 15, 1973, 3, p. 93; Iv. Gladicova, *Arheologija*, 18, 1976, 1, p. 67; P. Donevski, în *Stuzi e Materiali Mesici e Danubizari (Raliariensia 3—4)*. *Atti del Convegno Internaz. sul Limes (Decennalia Raliariensia, Vidin, 1935)*, Българска, 1937, p. 239—242.

⁹ A. Rădulescu, *Dacia*, N. S., 7, 1933, p. 525; V. Culică, *SCIVA*, 25, 1974, 1, p. 137. Informații D. Elefterescu, materialele se află în depozitul Muzeului jud. Călărași.

¹⁰ O. Bohn, *Germania*, 10, 1926, p. 25—36; E. Gren, *Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit*, Upsala, 1941, p. 104.

¹¹ R. Vulpe, *SCIV*, 4, 1953, 3—4, p. 571—572.

¹² V. Culică, *Pontica*, 11, 1978, p. 113.

¹³ C. Mușeteanu, D. Elefterescu, *Dacia*, N. S., 29, 1935, p. 147; B. Gerov, *op. cit.* p. 301, nota 6.

¹⁴ K. Patsch, *RE*, V, s.v. *Durostorum*, col. 1863; Gh. Popa Lisseanu, *Încercare de monografie asupra cetății Darstorului*, Silistra, 1913, p. 39 și 49; A. Frova, *Pittura romana in Bulgaria*, Roma, 1943, p. 10; I. Russu, *Anuarul Institutului de studii clasice*, 3, 1936—1939, p. 182, nr. 10 și 11.

¹⁵ V. Culică, *Pontica*, 13, 1980, p. 115; C. Mușeteanu, *Pontica*, 15, 1982, p. 255, nr. 1 și 3.

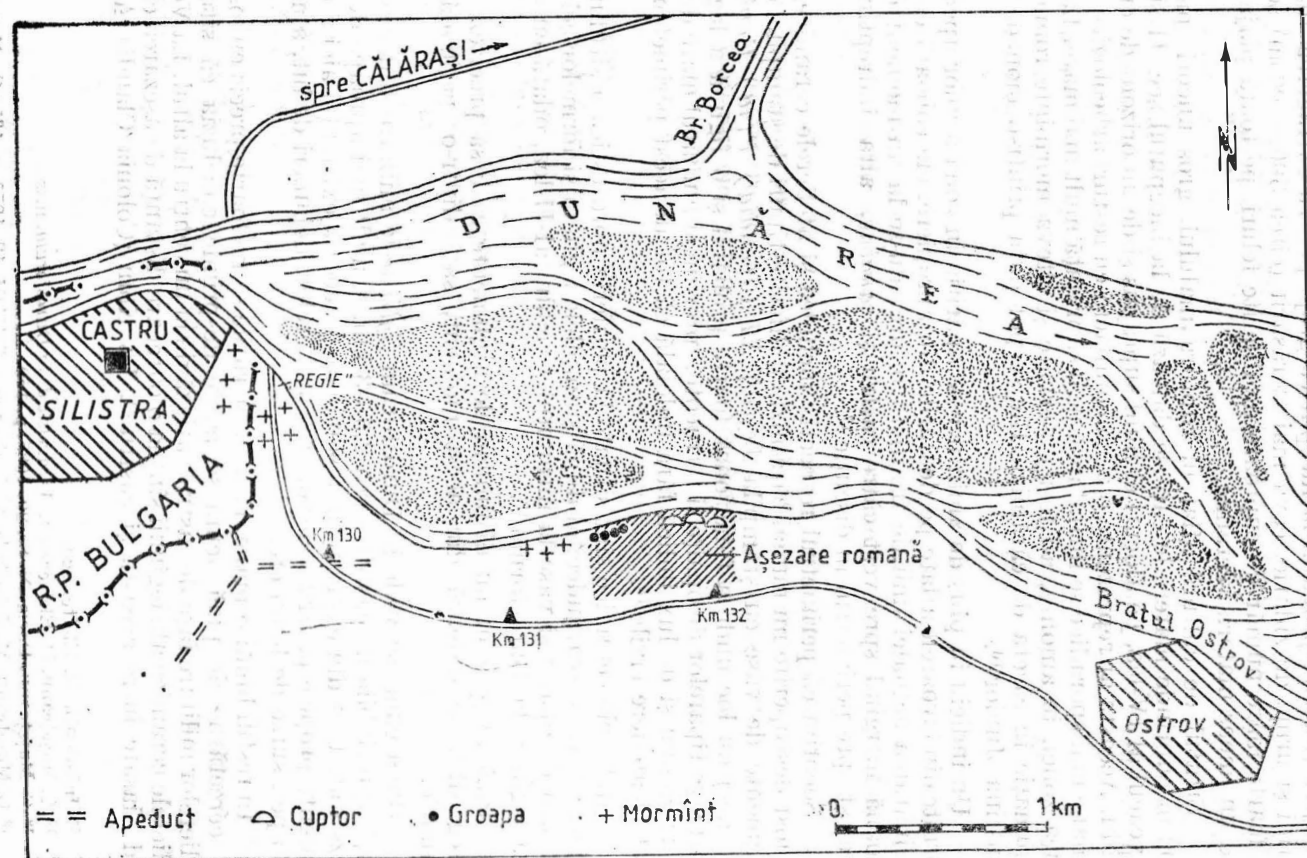

Fig. 1. Zona de descoperiri arheologice de la Ostrov-Regie.

fluviului. Astfel în partea de vest la aproximativ 500 m aval de stația de pompare a apei pentru irigații au fost reperate un număr mare de gropi menajere (folosite probabil la început ca gropi pentru extragerea lutului), fântini și urme de zidărie, ceva mai la răsărit (circa 300—400 m) se află un foarte mare număr de cuptoare de diferite feluri, pe toată plaja existind un imens material ceramic.

Stratul de cultură aflat în ruptura malului, gros uneori pînă la 1,00 m cuprinde materiale care se datează de la începutul sec. II și pînă în veacul al IV-lea, pe alocuri el fiind suprapus și de un orizont de cultură Dridu. Aceasta ar reprezenta o zonă compactă cu resturi arheologice, urme romane mai sporadice se întind însă pe o suprafață mult mai mare. La marginea zonei, în amonte, au fost observate și cîteva morminte romane de înhumare în caseta de cărămizi. Ele se pot data printr-o monedă de la Faustina Junior ¹⁶.

Un indiciu în plus de amintit este apariția în zonă a unor apeducte. Pornite din izvoarele aflate pe dealurile din apropiere, ele coboară chiar în vecinătatea actualei linii de frontieră bifurcîndu-se la un moment dat, o coloană mergînd spre vest către castru și *canabae*, alta îndreptîndu-se spre est spre perimetrul în discuție ¹⁷.

Socotim că perimetrul respectiv includea și atelierele ceramice. Aici au fost descoperite nu numai cărămizi cu diferite tipuri de ștampile, dar și fragmente de vase cu ștampila *Leg(io) XI Cl(audia) P(ia) F(idelis)*, este deci un loc unde a funcționat foarte probabil și o figlină a legiunii. Existența tiparelor de opaițe și terracote, precum și numărul mare de vase de uz comun și de lux indică fără îndoială că tot în acest perimetru s-au aflat și ateliere civile ¹⁸.

Atelierele ceramice sînt situate la periferia nord-estică a sitului. Ele își încep activitatea, judecînd după ștampilele legiunii și formelor cele mai timpurii de opaițe și vase la începutul veacului al II-lea, odată cu stabilirea legiunii la Durostorum ¹⁹.

Pînă în prezent nu dispunem de argumente care să precizeze dacă întreg situl se datează din acest moment, sau dintr-o perioadă mai timpurie.

După cum se vede la Durostorum *figlinae*-le militare sînt la o distanță apreciabilă de castru, circa 2,5—3 km, și mult mai aproape de situl prezentat. Una din explicațiile posibile ar fi aceea a existenței aici a unor elemente propice pentru funcționarea atelierelor, depuneri de lut, apropierea apei, surse de lemn etc.

În restul lumii romane, fără ca lucrurile să fie foarte precis cunoscute din cercetările de pînă acum se poate desprinde concluzia că situarea atelierelor militare față de castru variază de la un centru la altul. La Vetera atelierele ceramice ale legiunii sînt la o oarecare distanță de așezarea civilă, fiind plasate între aceasta și castru ²⁰. La Köln (Colonia Claudia Agrip-

¹⁶ Informație D. Elefterescu.

¹⁷ C. Mușțeanu, D. Elefterescu, *Apeductele de la Durostorum*, mss.

¹⁸ C. Mușțeanu, Dacia, N. S., 29, 1985, p. 150.

¹⁹ C. Mușțeanu, M. Zahariade, D. Elefterescu, SMMIM, 12, 1979, p. 165; C. Mușțeanu, D. Elefterescu, Dacia, N. S., 27, 1983, p. 111.

²⁰ H. von Petrikovitz, RE, VIII A₂, s. v. Vetera, col. 1814, pl. 3.

pinensis), C. B. Rügger consideră că *figlinae*-le aflate în apropierea castrului sînt militare ²¹. În Pannonia la Aquincum și Brigetio sînt semnalate ateliere militare în *canabae* ²².

În Britannia la Chester și Caerleon, spre exemplu, atelierele ceramice ale armatei se află la distanțe apreciabile de castru de circa 10—12 km. La Chester chiar, atelierul legiunii a II-a de la Holt, aflat la 12 km depărtare, este într-o zonă situată la sud de așezarea civilă de la Heronbridge, sit considerat o dublă așezare de genul deja cunoscut pe Rin și Dunăre ²³. Situația de aici poate să reprezinte chiar o analogie pentru Durostorum, unde atelierele ceramice nu se află în imediata vecinătate a castrului sau al *canabae*-lor.

Pentru centrele legionare din Moesia Inferioară nici de la Novae și nici de la Troesmis nu avem încă informații, cercetările fiind mult prea sumare.

Nivelul cercetărilor este prea scăzut pentru a putea da amănunte mai detaliate asupra stratigrafiei și topografiei urmelor arheologice. Ceea ce reiese totuși este existența în zonă a unui sit cu un perimetru respectabil, durînd cel puțin cîteva secole, și avînd o necropolă proprie separată de cea a *canabae*-lor.

Ne mai rămîne să amintim că pe plaja Dunării sau în complexele închise, gropi menajere, aflate în profilul malului, au fost recoltate și o serie de vase fragmentare (în primul rînd cățui) lucrate cu mina, aparținînd populației autohtone. Mărturie a existenței în acest sit în plină epocă romană a unei componente getice, fapt nu lipsit de importanță, dar nici unic în provincie ²⁴.

Sperăm că toate aceste argumente concură la făurirea unei imagini mai complexe asupra așezării romane de aici.

Se ridică întrebarea firească a statutului juridico-administrativ al sitului prezentat. Puținele date de care dispunem și lipsa unor săpături sistematice lasă loc mai multor ipoteze.

O primă presupunere ar fi aceea a identificării zonei cu o parte periferică a *canabae*-lor. Chiar dacă sînt cunoscute *canabae* cu o întindere mare în alte părți ale lumii romane ²⁵, existența celor două necropole care despart net *canabae*-le de pe teritoriul actual al Silistrei de așezarea de la Ostrov-Regie, prezentată de noi, exclud această ipoteză.

Identificarea cu o așezare derivată din vechiul *oppidum* autohton, ipoteza avansată de R. Vulpe cu ani în urmă, este foarte posibilă. Totuși pînă în prezent nu au fost sesizate urme mai timpurii de sec. II. Este adevărat că nu a fost cercetată temeinic decît partea periferică a sitului și orice surpriză este posibilă. În mod normal însă, vechiul *oppidum* ar trebui să fi existat în zona mai înaltă a terenului, pe dealurile din apropiere, spre această încheiere îndemnîndu-ne și numele însuși al Durostoru-

²¹ C. B. Rügger, *Germania Inferior*, Beihefte der BonnJahrb., 39, 1970, p. 103.

²² Sz. K. Poczy, *Acta Archaeologica*, 7, 1956, p. 73; Eva Bonis, *Folia Archaeologica*, 27, 1976, p. 73.

²³ D. I. Mason, *Britannia*, 19, 1988, p. 179.

²⁴ V. Culică, *op. cit.*, p. 322, fig. 4.4. Celelalte piese se află în Muzeul jud. Călărași.

²⁵ A. Polter, *Ancient Bulgaria, Papers presented to the International Symposium on the Ancient History and Archaeology of Bulgaria*, University of Nottingham, 1981, Nottingham, 1983, p. 81.

lui, care în celtă ar însemna fortăreață sau fortăreața de pe colină. Este posibil ca așezarea civilă să se afle într-un loc deosebit de vechiul sit autohton, cazurile de la Aquincum și de la Apulum indicându-ne și astfel de situații ²⁶.

Vicus-ul menționat epigrafic în anul 209, fără nume, fapt neobișnuit în Moesia Inferioară, indică faptul că el se afla în zona Durostorului. Topografic însă el nu a fost precizat, inscripția fiind refolosită și autorul descoperirii nementionând în imediata vecinătate a podului urmele unei așezări romane ²⁷.

S-ar putea deci să se facă o legătură între *vicus*-ul menționat epigrafic și așezarea aflată la circa 3 km de castrul legiunii a XI-a Claudia. Faptul că în spațiul apropiat Durostorului nu mai cunoaștem un alt sit comparabil nici ca proporții, nici ca abundență a pieselor arheologice, ar putea fi un argument în sprijinul acestei ipoteze. Datarea târzie a celor două inscripții ne face totuși să ezităm asupra identificării *vicus*-ului amintit cu situl prezentat. Ne-am putea gândi mai curînd că cele două epigrafe, legate între ele prin dedicantul principal G. Antonius Herculanius, ar pomeni mai curînd un *vicus canabiarum*, care nu ar fi altul decît *canabae*-le castrului. Se știe că uneori *canabae*-le de pe lîngă castelele legionare erau menționate și cu această formulă ²⁸. Spre această ipoteză ne face să înclinăm și lipsa unui nume al *vicus*-ului așa cum se obișnuia pentru așezările similare de caracter civil. În sec. II *canabae*-le de pe lîngă castrul legiunii a XI-a Claudia este adevărat că purtau titlul de *canabae Aeliae*, dar este foarte posibil ca în secolul următor, sub o altă dinastie, să se fi renunțat la această denumire.

Indiferent dacă există o relație sau nu între epigrafele menționate și situl prezentat, rămîne un fapt sigur că în această zonă în apropierea castrului, dar totuși separat de el, a înflorit o așezare romană de o importanță deloc neglijabilă.

Analogiile privind așa-zisele așezări duble de pe lîngă castelele de legiune din Pannonia și Moesia Superioară, ca să nu amintim decît pe cele din apropiere, sînt mult prea cunoscute pentru a insista asupra lor. Din punct de vedere topografic aceste analogii merg în cele mai multe cazuri pînă la identitate cu situația de la Durostorum ²⁹. În Moesia Inferioară faptul este clar precizat epigrafic la Troesmis și în ultimul timp postulat și pentru Novae ³⁰.

Pare deci ca nici Durostorum să nu facă excepție, identificîndu-se și aici o a doua așezare, cu caracter civil, distinctă de castru și *canabae*-le aferente lui.

Sigur că săpăturile arheologice sistematice și noile descoperiri epigrafice vor aduce elemente hotărîtoare în cadrul discuției, la fel ca și pentru problema datei și spațiului municipalizării Durostorului.

²⁶ T. Naghy, *ActaArch*, 23, 1971, p. 74; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 128.

²⁷ B. Gerov, *op. cit.*, p. 304.

²⁸ CIL, XIII, 5967; CIL, VIII, 2605; Al. Suceveanu, M. Zahariade, *Dacia*, N.S., 30 1986, p. 116—117.

²⁹ A. Mocsy, *Pannonia and Upper Moesia*, Londra, 1974, p. 139—140.

³⁰ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 571; Emilia Doruțiu Boilă, *Dacia*, N. s., 16, 1972, p. 133—144; L. Mrosewicz, *Balcenia Posnaniensis*, 3, Poznan, 1984, p. 285—297.

CONTRIBUTIONS TO DUROSTORUM'S TOPOGRAPHY

ABSTRACT

The surface excavated as well as the investigations underbook upon the high bank of the Danube lead to the delimitation of an area rich in archeological testimonies of the Roman period (from the beginning of the 2nd century up to the first half of the 4th century). As far as topography is concerned, they are situated northwards the national highway nr. 3 Bucharest — Constantza. Their perimeter stretches over a surface of about 24 hectares, beginning in length near the kilometer 131.400 up to kilometer 132.100, having a width of about 400 meters. The sporadic Roman vestiges extend on a much wider area. On the bank of the Danube, towards the north-easter part of the site, the ceramic workshops were identified, all of them having a military purpose and maybe the civilian ones.

Westwards we noticed some Roman tombs of inhumation in tile casket where we found a coin from Faustina Junior.

An aqueduct collecting the waters of the springs on the hills in the neighbourhood leads to the site.

The author feels inclined to identify the site situated at approximately 2.5—3 km far from the castrum of the 11th Claudia legion and its afferent *canabae* with the so-called double settlement bearing civilian features, specific to the legion castra on the frontiers on the Rhine and the Danube.

There is no doubt that the systematic archeological diggings as well as the new epigraphic discoveries will bring about conclusive elements for our discussion and for the question of date and space of Durostorum's municipalisation at the same time.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1 Ostrov-Régie archaeological discoveries area.

